

DVORSZKI CSABA

Szénfalak – a Rudolftelepen élő munkásközösség életmódjának bemutatása

Történelemtudományi doktori iskola

Dolgozatomban szeretném bemutatni a rudolftelepi munkások mindennapjait a bánya megnyitásától napjaink munkanélküli bányászcsaládjainak mindennapjaiig.

A kutatást, melyből e dolgozat íródott, Dienes Bernadettel (Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszék hallgatója) végeztük. A terepmunka során felmerülő kérdések tisztázását, szakmai segítséget, konzultációt R. Nagy József végezte.

Dolgozatomban a munkáséletmóddal, azon belül a bányászok életmódjával foglalkozom. A felmerülő „problémák” illetőleg kutatási terület közül azért választottam ezt a témát, mert ahogyan azt R. Nagy József is írja: „jelen évek lehetnek az utolsók, amelyekben még a hagyományos munkáséletmódról vallani tudók a kutatók számára is elérhetőek”¹.

Írásom két éves antropológiai kutatás eredménye, melyet Rudolftelepen, egy klasszikus bányamunkás településen végeztünk Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. A kutatás egyéni terepmunka keretein belül folyt. Rudolftelep központi magja egy hagyományos kolónia telep, mely megragadó sorházaival, eredeti melléképületeivel, vizuális erejével vonja magára a figyelmet. A kolónia lakások málló téglafalai, sok helyen üvegtelen ablakai - és a megdöbbentő tény, hogy ezekben az elhanyagolt, a mai „igényeknek” távolról sem megfelelő épületekben emberek laknak – voltak azok a körülmények, melyek kíváncsiságot keltettek bennünk, s melyek inspiráltak a település múltjának, útjának, lakosainak megismerésére.

A terepmunka során ugyanis végig az foglalkoztatott, hogy vajon Rudolftelep esetében milyen erők formálták az emberek kollektív tudatát, vajon van-e valamilyen visszakapcsolódó eredménye az életmód elemeinek vagy csak az az elsőre is nyilvánvaló összefüggés létezik – az életmód és identitás között - melyben az életforma illetve az életmód elemei kölcsönösen meghatározzák a egyén kollektív azonosságtudatát és társadalmi helyét.

A kutatás folyamán megpróbáltuk megismerni a telep lakóinak életmódját, jellegzetes tárgyaikat, azok használati módját, hétköznapijait, napi rutinját, tevékenységi körét, és ami ennél is fontosabb: azon elképzeléseket, ideákat illetve szabályrendszereket melyek áthatják mindennapjaikat, melyek szerint múltjukat értékelik, életüket vezetik, s jövőjüket tervezik. A dolgozatban a kutatás eredményeit abból a szempontból szeretném ismertetni, hogy megkeresem az összefüggéseket a rudolftelepi bányász életmód és a rudolftelepi kollektív identitás között.

A kutatás 2002 és 2004 között folyt. A terepmunka empirikus helyszíne Rudolftelep, a statisztikai adatokat illetve írásos megemlékezéseket egyrészt a településen, másrészt Miskolcon szereztük.

A kutatást könyvtárakban és a levéltárban kezdtük. Összegyűjtöttük a településre és közvetlen környezetére vonatkozó írásos emlékeket. A dokumentumok száma nagyon kevés, ahogyan a

¹ R. NAGY 2001.

Központi Statisztikai Hivatalban sem találhatóak Rudolftelepre vonatkozó adatok, kizárólag 1980 után, mivel korábban Rudolftelep közigazgatásilag Izsófalvához tartozott, ezért csak a két települést összeadott eredményei találhatóak meg. Kevés Rudolftelepre vonatkozó forrás lelhető fel – erre külön fel szeretném hívni a figyelmet – ahogyan azon tanulmányok, értekezések száma is csekély, melyek a munkáséletmód kutatással vagy munkásközösségek empirikus alapokon nyugvó bemutatásával foglalkozik. Ez a hiány a korábbi politikai rendszerek e kérdésben kialakított ideológiai álláspontjával magyarázható. Horthy Miklós kormányzósága alatt a munkásság a korábbi oroszországi forradalom miatt fenyegető csoport lehetőségeként jelent meg. Így tehát a fennálló rendszer képviselői minden formában próbálták a munkásság egyre növekvő jelenlétét tagadni, következőképpen nem állt érdekükben kutatni a csoportot, vagyis tanulmányok, leírások is csak kevés számban készültek. Az elmúlt negyven évben természetesen – átesve a ló másik oldalára – hatalmas mennyiségű, a munkásosztály dicséretét zengő anyag látott napvilágot. Ezek azonban oly mértékben átítatódottak a politikai ideológiától, hogy tartamuk csak erős kritikával értékelhető. Napjainkra pedig ez a téma kikerült a tömeges érdeklődésre számot tartó kérdések köréből, mivel a társadalom nagy része már csak a ködös múlt részének tekinti akár a munkásosztályt, akár – más energiahordozók megjelenése miatt - a szénbányászat iparágát.

A konkrét terepmunkát egy terepbejárással kezdtük, melynek során felkerestük azokat a szignifikáns helyeket, melyek lehetőséget adtak az ismerkedésre és információszerzésre. Ennek során ismerkedtünk meg a rudolftelepi József Attila Művelődési Ház vezetőjével Csernyák Bélánéval. Azon oknál fogva, hogy a Művelődési Ház a Polgármesteri Hivatal épületének egyik később épült szárnyában található, gyorsan ment az ismerkedés a hivatal dolgozóival is. A kutatás során többször szerettünk volna életút interjút készíteni Zilahi Dezső polgármester úrral – aki egyébként több évig a bányában dolgozott - de ő először a választási kampányra hivatkozva, később egyéb indokokra hivatkozva elzárkózott a beszélgetés elől. Fő segítségünk Csernyák Béláné, akinek apósa Csernyák Albin szintén bányász. Ő későbbiekben egyik fő adatközlőnk lett, ki mind saját válaszaival, mind - népes ismeretségi körének köszönhetően - beajánló szavaival valamint a hosszú ideig a bányában dolgozó és a településen élő személyek bemutatásával rengeteget tett kutatásunk érdekében.

A terepmunka során – melynek jellege rendszeres látogatásokon alapult, mivel szállást nem sikerült a faluban megszerezni - igyekeztünk elsősorban azokat az embereket megkeresni – elsősorban, de nem kizárólag – akiknek élete szorosan összekapcsolódott a telep életével. Ez alatt a település közéletének aktív illetve e szempontból passzív résztvevőit is értem, hiszen minden perspektíva sokat segíthet a kutatónak a téma megértésében illetve tisztán látásában.

Az identitás alapvető szükséglet, s mint ilyen mindenki életében meghatározó szerepet tölt be. Kutatása éppen ezért elengedhetetlen és folytonosan időszerű.

A személyiség azon kívül, hogy megéli elsődleges identitását, önazonosságát meg kell, hogy éljen tágabb, szélesebb azonosságokat is, mellyel egy csoporthoz, közösséghez, társadalomhoz, stb. sorolja magát. A kollektív identitás adja meg a "játékteret" az emberi játszmákhoz, meghatározva lehetőségeinket, életpályánk irányait.

Az elmúlt közel száz esztendő előtt a Rudolftelepi bányász társadalom olyan kollektív identitásra tett szer, mely a hétköznapiak – és természetesen az ünnepnapok – megélésének természetes színpadaként él.

Az identitás többféle módon és síkon alakul ki. Ennek teljessége három nagyobb egységet foglal magába. Az elsőt a saját belső tagolódások – pl.: ideológiai, vallási, szociális – hozzák létre, idegen értékítéletek megnyilvánulásainak következtében. A második a mindennapi életvezetés mikroszintjéhez tartozik, és elsősorban a lokális közösségekben fordul elő, amikor olyan folyamatok termelik az identitást, amelyek a mindennapi élet megélésének szintjeit, szerkezeteit kapcsolják össze. Ekkor az egyéni identitások tágabb keretet kapnak. A harmadik alapvetően ideologikus jellegű és sok érzelmi összetevőt tartalmaz. A kutatásom szempontjából a második identitásformulára helyeződik a hangsúly.

A fenti folyamatok elemzéséhez és értelmezéséhez a kutatás helyszínének és körülményeinek alapos és részletes bemutatása valamint az életmód kutatások rendszerének és hagyományának ismertetése után kerülhet sor.

Az életmódot úgy fogtuk fel, mint cselekvések olyan rendszerét, amelyet az emberek életük fenntartása érdekében szerveznek különböző szintű szükségleteik kielégítése végett.² A szükségletek természetesen többfélék lehetnek, a teljesen elemitől kezdve az egyes szinteket az életmód minőségi változásai határozzák meg. A szükségletek ily módon sorrendé állnak össze, mely sorrendet az értékelő tudat alakítja ki. A tudat több szinten befolyásolt ezen érték kialakításában, egyrészt a külső értékrend, vagyis a társadalom által megjelenített értékmodellek módosítják, másrészt pedig a belső, a személyiséget, a kulturális és szociális hátteret magába foglaló indíttatások befolyásolják. Az életmód kutatás az otthon, a munka, a kötelezettségek de ugyanakkor a szabadidő eltöltésének, vagy a célok vizsgálatában ugyancsak realizálható.

Minden antropológiai kutatás ismérve kell, hogy legyen, hogy készítői meghatározzanak egy olyan hipotézist, mely először leszűkíti kutatási témakörünket, majd a probléma megragadásával beteljesíti munkájukat. Bár kutatási területem tobzódik az egyelőre kibontatlan dilemmákban, én egy olyan kérdést választottam, mely megválaszolása elengedhetetlennek tűnt esetleges jövőbeli kutatásaim szempontjából.

Meggyőződésem, hogy az életmód a kollektív identitás fizikai illetve társadalmi megnyilvánulása, melynek megváltoztatásával a kollektív identitás módosítható, csakúgy, ahogyan az azonosságtudat manipulálásával hatni lehet az életmód egyes elemeire vagy akár teljességére. Megfigyelhető továbbá, hogy a munkásosztály kollektív tudatának összetevőit – amíg a munkásság politikai, gazdasági tényezőnek számít - majd minden esetben a fennálló rendszer - illetve egyes esetekben az államhatalmat támogató egyház – mozgatja.

A kutatás nagymértékben lokalizált, egy adott közösség speciális életformáját, társadalmi hálózatát és lakóinak önmeghatározását vizsgálja, éppen ezért tartom szükségesnek a település részletes bemutatását.

² LOSONCZI 1977.

Rudolftelep község Borsod – Abaúj – Zemplén megyében, Kazincbarciktól 10 km-re, a Mák-patak völgyében fekvő, 2003 januárjában 832 lelket számláló tipikus bányásztelepülés.

Története 1908-ig nyúlik vissza, amikor a bányászathoz szükséges állandó munkaerőt biztosítandó a vállalat építkezésekbe kezdett. Lakói az ország különböző területeiről érkeztek, de sok rab is itt maradt az akkori bányaépítésekről. A környéken a szénbányászat nagy múltra tekint vissza, egészen az 1800-as évekig. A bányászatot a nagyobb jövedelem reményében a földbirtokosok és tőkésék indították el. Ilyen birtokos volt az akna, majd a település névadója, Rudolf Cohacht is, aki bánya telkét - Kazinc és Csillag völgy- 1881-ben a MÁK Rt.-nek adományozta. A Mák völgy, korábban Kazinc völgy területének szénjogát 1905-ben a MÁK Rt.³, 1910-től az állami tulajdonban lévő Borsodi Szénbányák Rt.⁴ szerezte meg. A Mák-patak völgyében 1908-ban kezdték el a munkás- és tisztviselőlakások építését. A településen orvosi rendelő, iskola, élelemtár, kultúrház is létesült. Így alakult ki Rudolftelep.

A termelés a kezdetektől folyamatosan bővült, de igazán csak az 1950-es évektől lendült fel a bányászat. Rudolftelepen a táróbányászatot alkalmazták. A szenet aknák segítségével tárták fel. A MÁK Rt. 1908-ban nyitotta meg a völgy nyugati oldalába mélyített Rudolf I. és Rudolf II. lejtős aknát... A Rudolf I. akna 1930-ig üzemelt. Rudolf I. és Rudolf II. akna telepítése gazdaságosnak bizonyult. Jó minőségű szenükkel az 1920-as, 1930-as években is rentábilisak maradtak, míg több környező bánya szüneteltetésre kényszerült. Rudolf III. aknát 1939- 1940-ben helyezték üzembe a kimerülőben lévő Rudolf I. pótlására. Rudolf IV.-et eredetileg Szuhakálló- Izsófalva, illetve Szuhakálló- Rudolftelep közutak által határolt szénvagyonra tervezték.

1966-ban - rekonstrukciós program keretében - bővítették és hozzácsatolták a Rudolfteleptől keletre eső szénterületet is. Rudolf IV. és Albert I. egyesítésének gondolata az 1970-es évek közepén merült fel. Albert I. kimerülési stádiumba került. Az összevonással összefüggő beruházás 1979 júliusában kezdődött el, és 1983-ban megtörtént a két aknaüzem szervezeti egyesítése, bányászati koncentrációja.⁵ A széntelepek bányászata több szinten is folyt, a legmélyebb szint volt a fő szállító folyosó is, ahol a szenet összegyűjtötték és a felszínre juttatták. A technika fejlődésével a szén bányászata is egyre nagyobb fokú és hatékonyabb lett, de az eljárás nem változott: próbafúrások után, ha a terület bányászatra alkalmasnak és gazdaságosnak bizonyult a gépesített fúrás robbantásos feltárás, majd a széntelepek lefejtése - az omlás elleni megfelelő védelemmel - követte.

A II. világháború után jelentős változások történtek a bányászatban: 1945-ben a bányákat állami tulajdonba vették és 1946. október 1-én megalakult az ország szénbányászatát irányító Magyar Állami Szénbányák Rt. A kisebb bányákat összevonták és kiépítették az elektromos hálózatot. A régió bányászata az 1960 - 1970-es években élte virágkorát. A bányász- lét nemcsak biztos és jó színvonalú megélhetést, de elismert szakmát is jelentett ekkoriban. A bányásztelepülések számos

³ 1891-ben budapesti és bécsi tőkéscsoportok által alapított országos vállalat, a Magyar Általános Kőszénbánya Rt.

⁴ 1910-ben a MÁK Rt. ellenőrzése alatt alakul meg a Borsodi Szénbányák Rt., amely a korábbi MÁK Rt. bányák mellé újakat szerez.

⁵ Borsodi Szénbányák Rt.: 200 éves a borsodi szénbányászat, 1986.

támogatást élvezhettek, akárcsak a bányászok. Rudolftelep ebben az időben több ezer ember számára jelentette a megélhetést, s mellette a szórakozást és a kikapcsolódást is. A virágkor azonban nem tartott sokáig. A nehézipar, a bányászat egyre ráfizetésebbnek bizonyult az állam számára, a termelést tehát folyamatosan csökkenteni kezdték. Elkezdődött a bányabezárások, elbocsátások, támogatásmegvonások és a munkanélküliség kora. Ez a folyamat az 1980- as években indult és 1992-ben a Rudolftelepi állami bányászat lezárásával ért véget. A magánkézben lévő Rudolf Kft., amely alacsony létszámmal, de folytatta a munkát 2000 márciusában a gazdaságtalanság miatt szűnt meg.

A rudolftelepi életforma, életmód megértéséhez elengedhetetlen bemutatni azt az objektív, fizikai környezetet melyben éltek.

A bányász munkásság – hasonlóan a más, ipari munkásághoz – erősen tagozódott lakóhelye szerint. Az egyik meghatározó csoportba tartoztak azok, akik a gyár által épített lakótelepen, a kolóniában, vagy más néven, a munkásgyarmaton éltek. Ezek a lakótelepek egyáltalán nem hasonlítanak a korábbi falvakhoz. A lakók itt nem tulajdonosai, hanem bérlői voltak az egyformára épült házaknak, de bérlők is csak addig lehettek, amíg a vállalat alkalmazásában álltak. Amennyiben egy bánya kimerült, az ott élőket elköltöztették a következő telephelyre, s helyükre nyugdíjas bányászokat költöztettek.

A legkorábban épült kolóniák földszintes hosszú épületek voltak, melyek termésköből vagy vályogból épültek, s melyekben szobakonyhás lakások sorakoztak, mögöttük apró kertekkel, toalettal és disznóólakkal. Kezdetben természetesen nem volt a telepeken se vízvezeték, se szennyvízcsatorna.

A később épült – a századforduló környékén – épült lakótelepeken már arra törekedtek, hogy a családok egymástól jobban elszigetelődhessenek. Ekkor már minden munkáslakáshoz tartozott egy szoba, konyha, kamra, egy kisebb konyhakert, disznóólak és a néhol egy sertéstelep – elkülönítve a kolóniától – mely segítette a telepi munkásokat családjuk ételmezésében. Mindennek ellenére a telepeken élők nagyrészt a piacról vásároltak be élelmiszereket. Egyes szolgáltatásokat a vállalat a munkások fizetéséből vont le, mint például a lakbért, a földbért, a vezetékes ivóvíz és egyéb esetleges szolgáltatások díjait. Ennek ellenére az itt élők még így is jobb anyagi helyzetben voltak, mint például a fővárosi munkások, ahol a munkáslakások bérei nagyon magasak voltak és a lakások állapota egészségügyi szempontokból sem volt megfelelő.

A Rudolftelepen lévő lakásokat körülbelül négy időszakban építették. Az első időszak a század elejére tehető. Ekkoriban itt már téglából készültek a kolónia lakások, melyek egy szoba, egy konyha elrendezésben jöttek létre, nem volt csak soronként egy közös wc az udvaron, továbbá disznóólak, kert nem tartozott az épülethez. A szülők és gyermekeik több összetolt szalmazsákot vagy matracot aludtak a szobában illetve a konyhában, ami a közösnek csak ritkán nevezhető étkezések színhelye is volt. A következő időszakból - mely az ötvenes évek elejére tehető - valók azok az építmények, melyek már nagyobb alapterületen, kerttel, de még mindig csak szobakonyhás, csak árammal nem ellátott épületek voltak. A hatvanas évek elején készült néhány tiszti lakás is. Ezek sem alkottak

külön udvart, de már két szobás lakások voltak, vízzel és elektromos árammal. Ezekbe a lakásokba, a munkásság „középső rétegének” tekinthető tiszték, értelmiségiek laktak. A harmadik és egyben utolsó korszaka a lakásépítkezéseknek az az időszak, a hetvenes évek elején, amikor Rudolftelep Izsófalvával össze akarták vonni, ekkoriban sok eredeti, század eleji kolóniasor lebontottak, az ott élők egy részét Izsófalvára telepítve, más részüknek 2 emeletes bérházi, összkomfortos lakásokba költöztetve. A legutolsó átépítést már egészségügyi szempontokkal is indokolták. Erre azért volt szükség, mert a régi kolónialakások lakói nem szerettek volna kiköltözni megszokott otthonukból, de mivel az akkori polgármester – Takács István – össze szerette volna olvasztatni Izsófalvát és Rudolftelep, ilyen eszközöket is kénytelen volt felhasználni célja eléréséhez.

A kolónialakásokra jellemző, hogy belül nem voltak olyan szegényesek, mint külsejük láttatni engedte, mivel a településen élők sok pénzt költöttek háztartási eszközökre, „divatos” bútorokra és egyéb tárgyakra. Ez a viszonyulás nyilván abból következik, hogy mivel bérlakásban éltek arra nemigen akartak költeni, így a könnyen mobilizálható tárgyak vásárlását részesítették előnyben.

A térség – nemcsak Rudolftelep, de a közvetlen környezetében lévő települések is – alapvető gazdasági tevékenysége a bányászatra korlátozódott, hiszen nagyrészt ennek következtében születtek is meg. A rendszerváltással egyidejűleg megszűntek a bányák, így az itt élők elvesztették munkahelyüket, családjaik pedig a megélhetési forrásukat. Mára az egész térségre jellemző a munkanélküliség, illetve az a tendencia, hogy se a végkielégítések összegéből, se más összegből nem alapítottak vállalkozásokat – Rudolftelep kiskereskedése illetve vegyesboltja is kázinbarcikai vállalkozók kezében van.

A településen élő, még munkaképes férfiak nagy része vagy ingázóvá vagy munkanélkülivé vált, mivel a telep a bányák bezárása után gyakorlatilag semmilyen munkalehetőséget nem kínált fel számukra. Az ingázók egy része Kázinbarcikára jár be dolgozni, más részük az ország számos pontjára. A második kategóriába eső családok anyagi lehetőségei sokkal előnyösebbek, azonban a családfő így sok esetben akár egy hónapig sem látja családját. Az előző részben tudatosan csak a „munkaképes férfiakra beszélek” ennek oka, hogy a bányászfeleségek Rudolftelepen – és olvasmányaim szerint másutt is jellemző ez a tendencia – háztartásbeliek voltak. Vagyis életük folyamán egyáltalán nem rendelkeztek munkahellyel. Az ingázó, vagy állandó munkahellyel rendelkezők száma azonban sokkal alacsonyabb, mint a munkanélküliek száma. A munkanélküli személyek teljes bevételei alkalmi munkákból, mezőgazdasági munkákból, továbbá jövedelempótló támogatásokból, szociális segélyekből és egyes esetekben természetesen a nyugdíj összegéből állnak össze.

A terepmunka elején azt figyeltük meg, hogy a hagyományos kolónialakásokhoz nem tartoztak kertrészek, tehát a háztáji termelés lehetőségét kizártuk. A kutatás során azonban kiderült, hogy bár elterjedtebb volt a mezőgazdasági tevékenység hanyagolása, mégsem elhanyagolható azok száma, akik a település határában található földeket bérbe véve gazdálkodtak. A földterületeket bérlők arányának növekedése illetve csökkenése egyenes arányos relációban volt az adott időszak

munkahelyzetével. Amennyiben a bánya működött, vagy új részeket tártak fel benne, csökkent a földet bérlők aránya, amint a bányában visszaesett a termelés, nőtt az arány.

A kolónialakásokhoz és a már tisztesebb jövedelemmel rendelkező munkások számára épített sorlakásokhoz mint már említettem tartozott egy aprócska kertrész. Ez minden esetben a feleség illetve a gyerekek művelték. Itt a paradicsom, paprika, hagyma termesztése volt a jellemző. A település határain kívül eső területeken elsősorban olyan terményeket termesztettek, melyek nagyobb mennyiségben voltak szükségesek. Ilyen volt például a burgonya vagy a szőlő. Gyümölcsfákat inkább a házhoz közeli udvarokon neveltek, bár voltak és vannak gyümölcsösök a település határán illetve azon túl is.

Mindebből adódik, hogy a feleség, a házasárs szerepe igencsak háttérbe szorult. A férjek kemény fizikai munkájukkal, és annak eredményeivel elérték a „családfő” szerepet. S mivel a feleségek munkába állása nem volt elterjedt, így a hagyományos patriarchális felállás volt az irányadó. Feladatai tartozott a családi gazdaságok napi ápolása, a háztartás vezetése és a gyermekek nevelése. A beszélgetések során kiderült, hogy bár a feleség sokszor egész nap tevékenykedett – még akkor is amikor férje már régen pihent – „hangja” csak nagyon közelre ért el. A gyermekek továbbtanulásában, a nagyobb kiadások, döntések meghozatalában bár lehetett véleménye, de leginkább a férj szava volt a meghatározó. Ugyanakkor le kell szögezmem, hogy az adatközlőink nem érezték magukat elnyomva vagy kiszolgáltatva a férjüknek, ennek köszönhetően viszonylag gyakori volt a válások száma a községben.

A településen nem jellemző a gazdasági állatok tartása sem, pedig még a szobakonyhás kolónialakásoknál is az eredeti épületekhez is építettek disznóólakat. Tehát mintegy a ház részét képezték, ezért szükségességük illetve kihasználásuk evidenciaként jelenhetett meg. Amennyiben ez korábban elterjedt lehetett a településen, olyannyira nem az manapság, hiszen a falu tehetősebb részénél fellelhető ugyan néhány kecske illetve disznó, de az igazán rossz szociális helyzetben élőknel még ezt a legegyszerűbb, primer gazdálkodásra jellemző tevékenységet sem folytatják.

Összességében elmondhatjuk tehát, hogy ahogyan Rudolftelep, úgy a telep gazdasági folyamatai is egyöntetűen a bányahálózatra épültek. A munkahelyek megszűnésével eltűnt a fizetőképes kereslet is, ezért képtelenség feltámasztani a tőkeáramlást, következésképpen a telep mintegy képtelen lesz ebből a gazdasági kátyúból kivergődni. Megoldást jelenthetne valamilyen olyan értéket találni a településen, melynek megléte vonzaná a befektetőket, ez ugye eredetileg a szén volt, azonban miután más energiaforrások terjedtek el, ez sajnos elhanyagolhatóvá vált. A térség azonban a kőszéneken kívül egyéb értékeket is rejt. Ennek kiaknázására a település lakosai szerint turizmus iparágában lenne lehetőség. Ahogyan azt Rudolftelep volt nyugalmazott bányaüzem igazgatója, az amatőr szobrász és festő Takács István több helyen is elmondta: „Én egy nagy alpesi programot hoztam létre, készítettem egy tanulmányt amely arra vonatkozott, hogy Budapesttől Sátoraljaújrhelyig, Tiszaújvárostól Krakkoig egy kerékpárutat akarunk kialakítani, és ezzel az idegenforgalom kiépülésében bízunk!”

A közösségi tevékenységek részletes ismertetését azért tartom fontosnak, mert pontos alapjait rajzolja meg a kollektív identitást Rudolftelepen kialakító és fenntartó szerkezetnek. A közösségi tevékenységek azok az alkalmak a közösség életében, amelyek kialakítják és fenntartják a közös értékeket, normákat ugyanakkor ezek az együttlétek azok, melyek során előítéleteket fogalmazhatnak meg másokkal kapcsolatban, ez ugyancsak a lokális kollektív identitás erősödését szolgálja.

Az első Kultúrház 1920-ban épült. Az épület kettős feladatnak tett eleget: egyik része az üzemé volt néhány irodával, másik része - három szoba - játékszoba, ahol kártyázni és biliárdozni lehetett, munkás olvasókör, vagyis egy kis könyvtár, és felolvasó helyiség. Az intézményt kevesen látogatták, körülbelül 30 dolgozó, hiszen a szórakozási lehetőségeikért tagsági díjat kellett fizetni.

Az 1950-es években változások indultak meg. 1952 - 1953-ban színjátszó csoport és énekkar szerveződik, 1956-ban fúvószenekar alakul, amely később egyesül a szomszédos Alberttelep fúvószenekarával. 1958-ban az egész épületet birtokba veszi a kultúrház intézménye, amely a József Attila nevet kapja. 1972-ig szolgálja a telepen élőket, amikor is kicsinek bizonyul és egy hozzáépítéssel bővítik, így nyeri el a ma is látható formáját.

A közösségi tevékenység másik megnyilvánulása - társadalmi munka keretében épült fel - az általános iskola melletti csillagvizsgáló. Az 1960-as években egy bányász - Pozsgai János - és a helyi szocialista brigád építette fel önerőből, illetve a vállalat segítségével. A kis obszervatóriumban 14 évig működött csillagászati szakkör, amely rövid szünet után újra megindult- a kétszer is ellopott lencsét sikerült a Soros Alapítvány támogatásával pótolni. Szintén Pozsgai János nevéhez fűződik a 15 éven át működő citera és furulyazenekar megalapítása és vezetése 1969-től. Halála után a zenekar nem működött tovább.

A telep kulturális életének színesebbé tételéért azonban, nem csak ő tett erőfeszítéseket, sokan szeretettel emlékeznek vissza az iskola igazgatójára és a művelődési ház korábbi vezetőjére is. 1971-ben alakult a kórustalálkozókon is sikert aratott bányászénekkar Bogár István iskolaigazgató vezetésével. A tagok hetente 4 órát, fellépések előtt többet is gyakoroltak. A kezdeti létszám: 20 fő, amely rövid idő alatt megnőtt, a tagok között férfiak, nők és gyerekek is voltak. Görömbey István a művelődési ház vezetője volt. Az ő nevéhez fűződik a nyugdíjasok, a szocialista brigádok és az ifjúsági klub megszervezése. Az idősebbeknek zenés, játékos vetélkedőket, a rendszeresen működő mozit, a fiataloknak pedig zenés- táncos szórakozási lehetőségeket szervezett. Ismeretterjesztő előadások is voltak a Kultúrházban a táncestek és diszkók mellett. De tv- t nézni, játék automatákkal játszani, sőt, zongorázni tanulni is lehetett. Számos szakkör működött ekkoriban: bábszakkör, hímező, modellező, fotószakkör valamint színjátszó csoport és néptánc együttes. Rudolftelep életét számos vendégművész író, költő, színész és énekes- fellépése tette színesebbé. Havonta többször érkeztek Budapestről vagy az ország más részeiről író- olvasó találkozóval, önálló esttel, színdarabbal. Erről az időszakról egyik Tóth György így mesél:” Kulturális szempontból Rudolftelep egy nagyon jó hely volt. Itt kérlek magába véve az üzemvezetés versengett azért kérlek, hogy milyen kulturális rendezvényeket kell csinálni. Igen. Volt olyan szilveszteri bál, hogy az egész környékről idejártak szüreti mulatságra. Volt tekepálya, persze hogy volt. Lejártunk. Volt tánc csoport. Akkor színművészeti csoport. A tánc csoportnak igaz hogy bányász volt a vezetője, de elég szépen tanította

be a népi táncokat. Erről a bánya vezetése gondoskodott. Minden szüreti bál alkalmával. Külön felvonulást csináltattak, még Izsófalvára is elmentek. Az üzem még a lovakat is ideadta kérem, a lovas legények menjenek kérem toborozni a szüreti mulatságra. A hallgatókat és hasonló. Kulturális szempontból a környékre

Négyszer volt mozi vetítés. Hetente négyszer. Mi alapján döntötték el? Szombat, vasárnap, szerda, csütörtök és két filmet mutattak. Szombat vasárnap egyet, szerda csütörtök kettőt!”.

Mindezek a teljes közösséget érintő események hozzájárultak a közösség épüléséhez, a kollektív identitásuk folyamatos változásához, módosulásához. Azonban e tekintetben sokkal jelentősebbnek tartom a kocsmá szerepét, ugyanis a bányászok gyakran hétvégén is dolgoztak - hiszen az előre kitűzött terveket teljesíteni, túlteljesíteni kellett – és ilyenkor a stabil információáramlás és ezzel együtt a közösségi kommunikáció színhelye a kocsmá lett. A bányából hazafelé mindenkinek útbá esett valamelyik kocsmá, amelyekben az együtt dolgozó emberek rendszeresen alkoholt fogyasztottak és beszélgettek, tekéztettek. Ennek során a kocsmában való kikapcsolódás a napi rutin része lett.

A kocsmához illetve a szórakozóhelyekhez köthető közösségi tevékenységek: télen a különféle alkalmakkor tartott bálók, nyáron pedig a hétvégeken a kocsmakerti mulatságok, naponta kuglizás. Ekkor mindig volt zenekar, cigány, erre táncoltak, mely együttléti forma erősítette a közösségen belüli kapcsolatokat.

A leépítések, a bánya bezárása a kulturális- és sportélet erőteljes visszaesését is jelentette. Ma már kizárólag a Művelődési Házhoz kapcsolódik minden lehetőség. A könyvtár még működik, de az állomány bővítésére évek óta nem nyílt lehetőség. A vetítőgép lámpája kiégett, így filmvetítés sincs már évek óta. Vendégművészek nem jönnek, mert a fellépési díjat sem az Önkormányzat, sem a Művelődési Ház, sem a lakosok nem tudják megfizetni. Évente néhány alkalommal a gyerekeknek szerveznek programot, de az 500,- Ft- os belépő díjat is csak kevesen engedhetik meg maguknak. Színházlátogatást az iskola szervez Kazinbarcikára, néha Miskolcra. A felnőttekkel együtt sincs mindig tele a busz, pedig a szülők legalább gyermekeiknek igyekeznek kigazdálkodni egy kis szórakozást. Helyi szervezésben működik a foltvarró szakkör, az életmód klub, a népdalkör és a majorette csoport. Utóbbiak a helyi ünnepeken lépnek fel, illetve ha az anyagiak is megengedik versenyeket is indulnak, nem eredménytelenül. A népdalkör az utóbbi évben egy minősítéssel feljebb lépett a ranglétrán. A területi szavalóverseny és a Ki mit tud?, a Mikulás és a Karácsony, húsvéti ünnepek jelentenek némi színt az itt élők életében. A majális és a bányásznapi még mindig nagy esemény, de már egyre kevesebben látogatnak el a Császtá- pusztai rendezvényekre is.

A közösségi életet szervező erőik egyik hagyományos módja a vallás. A vallás az egyik legerősebb megtartó és értékadó intézmény egy közösség életében. Azonban a szocializmus miatt, által nem mindenütt. Így Rudolftelep életében sem volt sokáig jelen ez az intézmény. Két éve készült el a település első ökomenikus temploma, melyben a rendszeres látogatók nagy része a településen élő fiatalokból tevődik össze. Azt megelőzően a település vallásos lakosainak a környező falvak valamelyikbe kellett istentiszteletra vagy hittanórára járniuk. Hivatalos forrásokat nem találtunk, de az adatközlőink elmondták, hogy csak nagyon kevesen tartották meg vallásosságukat az elmúlt negyvenegy-

néhány esztendő alatt. Megtudtuk továbbá azt is, hogy a „bánya” kijelölt vallásos dolgozói számára egy kolónialakást, melyben tarthattak vallásos összejöveteleket és rövid ideig vasárnaponként pap is járt a településre. Ennek kezdete illetve vége nem ismeretes számunkra. Az azonban bizonyos, hogy már akkor is ökomenikus istentiszteleteket tartottak, nem voltak tehát megnyilvánuló különbségek a különböző vallású emberek között.

A Központi Statisztikai Hivatal felmérése szerint 1981-ben 331 római katolikus, 92 görög katolikus, 213 református és 17 evangélikus élt. Amikor interjúkat készítettünk, majd minden családnál rákérdeztünk, hogy vallásosak e illetve, hogy megélik e ezt a mindennapokban, valamint, hogy tudják e a szomszédairól, hogy milyen vallásúak. Ezekre a kérdésekre a következő válaszokat kaptuk. Legtöbbjük elmondta, hogy vallásos, valamint, hogy nem nagyon volt mód a faluban templomba járni, mivel sokáig egyáltalán nem volt ilyen épület a faluban. Számomra meglepő volt, hogy az öregek – akiknél általában megfigyelhető, hogy magasabb számban vallásosak, mint a fiatalabb korosztályok – csak csekély része mondta azt, hogy egyáltalán hisz az Isten létében illetve, hogy vallásos, vagy hogy valaha vallásos lett volna. Egyik adatközlőnk, Talpas Sára szavai azt hiszem tisztán tükrözik a valláshoz, Istenhez, egyáltalán, a hithez való „rudolfi” viszonyulást:

- Most azért járok, mert hát ahogy megözevgyültem meg minden, ahogy fiatalasszony koromban elmentem egyszer kétszer, a férjem valóban hát nem szerette ha járok. Mit tudom én. Nem tette szóvá, de nem szerette. Ő ilyen pártos volt inkább. Párttag volt. Akkor ez volt... Apukám meg vicces ember volt és azt mondta valamikor, hogy tudod fiam a vénasszonyok vagy megszentülnek, vagy megkurvulnak. Hát gondoltam egyet, mért kurvuljak meg, eljárók a templomba. Úgyhogy járok. Rosszat nem teszek vele, úgy gondolom. Aztán mostanában járok. De hát ez olyan dolog, amit az ember maga is hisz.
- És mit hisz?
- Én ezt nem tudom megmagyarázni. Mert én KISZ tag is voltam. Úgyhogy én nem tudom megmagyarázni .
- Azt, hogy az ember KISZ tag azt az élet hozza magával. Legbelül mit gondol. Hisz abban, hogy van Isten?
- Hát hogy mondjam aranyos. Most, hogy meghaltak nekem, kezdem hinni.
- Sokan ekkor vesztik el a hitüket...
- Ez az én haragszom is egyrészt, hogy mért pont engem sújtottak ilyenekkel, hogy meghalt a gyerekek, meghalt a férjem. Hát nem tudom megmagyarázni. Kezdek úgy öregasszonyosodni, hogy hiszek. De nem tudom, hogy mit hiszek. Tehát nem tudom, csak hiszem hogy van, de nem láttam még...”

Két éve megépült a templom Rudolftelepén. A rendszerváltás óta mindenki szabadon gyakorolhatja vallását. Azonban a rendszerváltással gyakorlatilag egy időben megszűnt a bányász munkaerő hasznosítása a településen, így a bekövetkező változásokat ezen a téren – egyház és munkásság – gyakorlatilag nem vizsgálhatjuk.

Amikor Rudolftelepre érkeztünk, még igazából azt sem tudtam mi érdekel a településsel kapcsolatban. Nem voltak konkrét kérdéseim, elképzeléseim, de még kutatási tervem se... Annyit tudtam, hogy tetszik a hely, hogy magával ragad, hogy megérint. Láttam az embereket az utcákon, a gyere-

keket a kocsmá előtt játszani, és az jutott az eszembe, mikor gyerek voltam. Az illatok, nagyapám érdes tenyere, a zshivaj, mikor én is egy kocsmá előtti téren, a homokos földön ülve múltattam az időt. Ez az időszak az, ami mára végképp a múlt része lett, s melynek összetevőit, darabjait kerestem, s hiszem, hogy találtam meg a településen.

Bibliográfia

- BERGER, Peter L. – LUCKMANN, Thomas 1998. *A valóság társadalmi felépítése*. Jósóveg, Budapest.
- Borsodi Szénbányák Rt. 1996. *200 éves a borsodi szénbányászat*. Borsodi Nyomda.
- GYÁNI Gábor 1999. *Az utca és a szalon, Társadalmi térhasználat Budapesten (1870–1940)*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 96–109. (A munkásság politikai terei c. fejezet), 169–214. (Közösségi magántér - A budapesti munkáslakás a 19–20. században c. fejezet)
- FÁBIÁN Ernő 1994. *Az értelem keresése*. Századvég, Budapest.
- FÖLDES György 1980. „Az újpesti munkásság életviszonyai az 1930-as években.”: *Történelmi Szemle*, 2, 309–311.
- HOBBSAWM, Erik 1986. *A munkásosztály szertartásainak átalakulása*. 137–157.
- ILLYEFALVI I. Lajos 1930. *A munkások szociális és gazdasági viszonyai Budapesten*. Budapest. 766–814.
- LOSONCZI Ágnes 1997. *Az életmód az időben, a tárgyokban és az értékekben*. Gondolat, Budapest.
- MAJOR Máté 1943. „A budapest munkáslakások szociológiája.”: *Tér és Forma*, 123–125.
- MARTIN J. Daunton [é.n.]. *A munkáslakás európai összehasonlításban, 1850 – 1914. Történelmi figyelő 3. Változás és folytonosság*.
- RÉZLER Gyula 1943. *Egy magyar textilgyár munkástársadalma*. Budapest.
- SIPOS Péter 1985. „Az ipari munkásság összetétele, helyzetének, életmódjának egyes vonásai és szervezetsége Magyarországon (1919-1938).”: *Munkásosztályunk fejlődése 1945-ig*. Győr.
- SCHÖPFLIN György 1998. „Ráció, identitás, hatalom.”: *Régió* 2, 3–33.
- WEINER Tibor – VALENTINY Károly – VISONTAI Miklós 1959. *Sztálinváros, Miskolc, Tatabánya. Városépítésünk fejlődése*. Budapest.